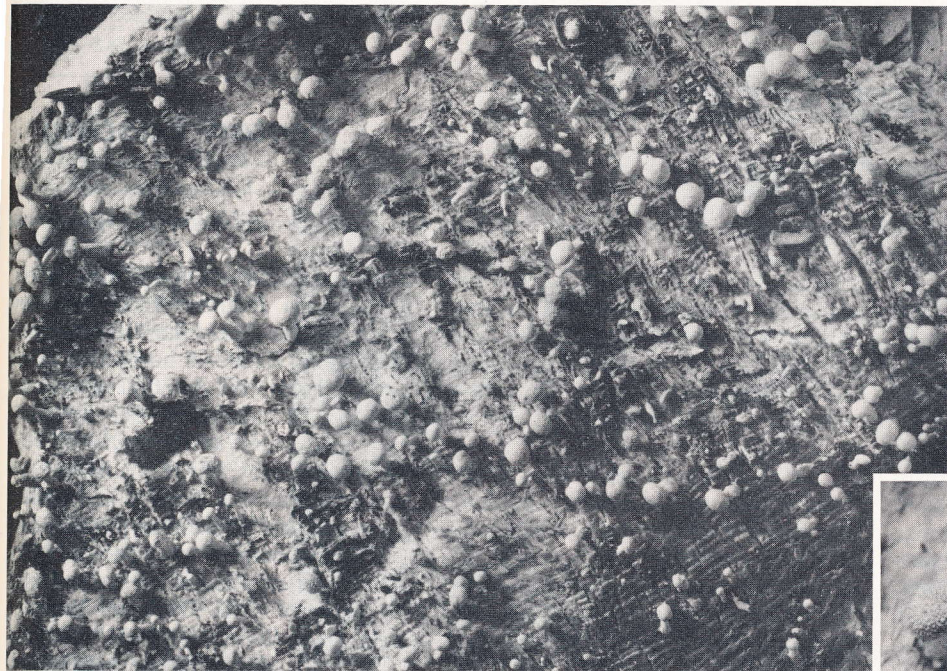

Mis temale küll nimeks panna?

Erast Parmasto

Fotod: ENNO MERIVÉE

Täpselt samasuguse kuju, värvuse ja suurusega seene viljakehasid võib kaudselt harva leida Eestis lepa, haava jt. lehtpuude surnud puidult: siis on tegemist seente süsteemis hoopis teise rühma kuuluva kandseenega *Phleogena faginea* (Fr.: Fr.) Link, mille eosed valmivad viljakeha keraja osa pinnal eoskandadel. Troopilistel aladel kasvavad veelgi väiksemad, kuid sama ehitusega haruldased kandseened, mis kuuluvad sugukonda Physalacriaceae. Ja lõpuks on ka puguseente hulka arvatud murumunad (*Lycoperdon*) samasuguse ehitustüübiga. Nagu taimedel, nii ka seente juures võime rääkida e l u v o r m i d e s t: eri päritoluga, süstemaatilisel üksteisest kauged organismid võivad olla sama ehitustüübiga ja äravahetamiseni sarnased. Mõnikord on tegemist lihtsalt juhusega (millel looduseski on oma kindel roll mängida), sageli on aga sarnasus seotud ühisjoontega eri organismide eluviisi, bioloogias. Seente viljakehade puhul võib selleks olla ühesugune eoste levimisstrateegia. Meie toodud näites see murumunade kohta küll eriti ei kehti: nende eosed vabanevad peamiselt tänu viljakehadele langevatele vihmapiiskadele, millele seen vastab õhku paisatava eosepilvekeseaga. Aga see on juba teine jutt.

ei lagune eoste valmides sugugi nii kergelt ja kiiresti, kui seda võiks tuullevija puhul oodata. Pole võimatu, et ka selle seene levitamisel on oma osa putukail.

Seen kuulub väikesesse sugukonda Onygenaceae, mis on lähisugulane rohehallitusi (*Penicillium* ja *Aspergillus*) ühendava seenerühmaga. Viimased on väga tähtsad mullaseened, mida tunnetame ka kui esimeste antibiootikumide saamise allikat. Kõik Onygenaceae esindajad kasvavad sarvainerist sisalduval substraadil – pildil olev liik veiste kõdunvatel sarvedel ja maas lelavatel hobusekapjadel.

Kui haruldane on *O. equina* Eestis? Ei tea. Esimest korda leidis teda H. A. Dietrich möödunud sajandi keskpaiku, teist korda sattus ta teaduskirjandusse alles sada aastat hiljem. Praeguseks on meilt teada alla kümne leiukohta – nii metsades, talutagustes võsastikes kui ka üks leid (kuid massiliselt esinevana) Kuressaare lihakombinaadi jäätmeplatsil. Mujalgi Euroopas ega Põhja-Ameerikas pole ta tavaline; Aasias ja Aafrikas see seen vist ei kasvagi.

Kirjanduses on *O. equina* leiuajaks Euroopas märgitud vahemikku maist novembrini, mõnes teoses ka “aasta läbi”. 1993. aasta oktoobris Paasvere lähedal kogutud seene jättis selle loo autor terveks talveks välja oma korteri rõdule. Maikuu lõpul 1994 olid nad täpselt samasugused kui sügisel; eosed olid osalt eoskottidest vabanenud ja moodustasid peakese sees seeneniitidega kohevana püsiva massi. Küllap seene viljakehad on hoopis mitmeaastased.

Eestis kasvab ligi kolm korda rohkem seeneliike kui õistaimi. Erihariduse ta loodusehuviline tunneb neist ehk ühte protsenti või vähemgi, ja suuremat osa pole eestikeelses kirjanduses kordagi mainitud. Mida teha siis, kui tahame tähelepanu juhtida mõnele eriti omapärasele seenele, et tuua näidet eluslooduse tohutust mitmekesisusest? Seni on kasutatud mõnda seene välimust iseloomustavat omadussõna ja selle lõppu lisatud *-seen*. See ei saa kaua kesta: lõpuks on rohkem kui tuhandel seeneperekonnal sama sõnalõpuga nimetus, nagu sarnanevad nad üksteisega! Tegelikult pole ju sarnasus suurem kui näiteks paelusil, sitasitikal ja elevandil.

Nii ongi juuresoleval pildil kujutatud esialgu eestikeelse nimetuseta – kuni mõni lugeja midagi head välja pakub. Jäägu ta nimetuseks *Onygena equina* (Willd.: Fr.) Pers., mida tuleks hääldada umbes *onüügena ekvina*. Autorinimede lühendid ütlevad meile, et seeneliik kirjeldati juba umbes kaks sajandit tagasi.

Kõdunvat lemmasarve katvad nuiakesed on selle kottseene viljakehad (vt. foto). Nende kõrgus on 5–10 mm ja läbimõõt 2–5 mm. Valkja või pruunika jala peal asub kerajas õhukesel kestaga kattunud pea, mille sees on pirnja kujuga kuni 25 mikromeetri pikkused eoskotid. Igaühes neist on kaheksa kuni 10 mikromeetri, s.t. kuni sajandikmillimeetri pikkust pruunikat ellipsoidset eost, mille rakukest on paksenenud ja sisemuses 1–2 õltilgakest. Võib arvata, et eosed levivad tuule abil, aga päris kindel see veel pole: peakesed